

III. PRIVATINĖ TEISĖ

TEISINIAI ATSISKAITYMŲ AKREDITYVAIS YPATUMAI

Doktorantė Dalia Vasarienė

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Finansų ir mokesčių teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 21
Elektroninis paštas daliava@delfi.lt

Pateikta 2002 m. vasario 7 d.

Parengta spausdinti 2002 m. birželio 17 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros doc. dr. Petras Miškinis ir šio fakulteto Ekonomikos teorijos katedros doc. dr. Gediminas Davulis

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjami atsiskaitymų akredityvais teisiniai ypatumai remiantis šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojančiais įstatymais ir tarptautine bankų veiklos praktika. Aptariami šios atsiskaitymo priemonės pranašumai ir trūkumai bei rekomenduojami tų trūkumų pašalinimo būdai.

Akredityvas jau daugelį metų yra viena labiausiai paplitusių atsiskaitymo priemonių tarptautinėje prekyboje, ypač tais atvejais, kai partneriai gerai vienas kito nepažįsta [1, p. 5]. Tiek lėšų gavėjui (beneficiarui), tiek ir mokėtojui akredityvas yra saugiausia, abiem priimtina atsiskaitymo priemonė. Būtina sąlyga – beneficiaras turi pateikti į savo banką prekių dokumentus, atitinkančius akredityvo sąlygas. Akredityvas suteikia garantijas mokėtojui, kad lėšų gavėjui bus sumokėta tik tada, kai jam bus pateikti prekių dokumentai [1, p. 10].

Akredityvas plačiau pradėtas taikyti po to, kai 1933 m. Tarptautiniai prekybos rūmai pirmą kartą išleido Bendrąsias akredityvų taikymo taisykles (UCP) [2, p. 15]. Atsiskaitant akredityvu dalyvaujant bankui sudaromas raštiškas dokumentas, pagal kurį bankas sutinka sumokėti lėšų gavėjui skolas, susidariusias išsiuntus prekes arba suteikus paslaugas mokėtojui. Lėšų gavėjas, pristatęs į banką akredityvo sąlygose nurodytus dokumentus, baigia mokėjimo pavedimu atsiskaitymą.

Šiuo metu nuo 1994 m. galiojanti Tarptautinių prekybos rūmų išleistų Bendrųjų akredityvo taikymo taisyklių (UCP) publikacija Nr. 500 akredityvą apibrėžia taip: „Akredityvas yra susitarimas, kuriuo bankas, veikdamas savo kliento pavedimu arba savo iniciatyva, turi atlikti vieną iš šių veiksmų:

1. apmokėti per iš anksto sutartą laiką trečiai šaliai (akredityvo lėšų gavėjui) arba akceptuoti ir apmokėti akredityvo lėšų gavėjo vekselius;
2. įgalioti kitą banką per tam tikrą laikotarpį apmokėti arba akceptuoti ir apmokėti akredityvo lėšų gavėjo vekselius;
3. įgalioti kitą banką apmokėti pateiktus jam dokumentus” [3, p. 25].

Lietuvoje atsiskaitymai akredityvu smarkiai paplito 1995 m., kai užsienio prekyba ėmė sparčiai didėti. Vidaus atsiskaitymams akredityvai beveik nenaudojami, nes atliekant atsiskaitymus šia priemone pagrindinio sandorio išlaidos padidėja apie 3 proc. Be to, ši paslauga tampa nepatraukli dėl ilgos atsiskaitymų akredityvu procedūros [4, p. 149].

Atsiskaitymus akredityvu Lietuvos Respublikoje šiuo metu reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (6.935–6.941 str.), Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas bei šiuos įstatymus detalizuojantys Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos banko nutarimai. Pagrindinis tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis atsiskaitymus akredityvu, yra Tarptautinių prekybos rūmų 1993 m. išleistas „Unifikuotos taisyklės ir papročiai. Dokumentinis akredityvas“. Šis tarptautinis dokumentas yra rekomendacinis, tačiau dėl jame sukauptos ir suderintos skirtingų valstybių praktikos jie taikomi daugelyje pasaulio valstybių, taip pat ir Lietuvoje. Lietuvos komerciniai bankai šias rekomendacines taisykles taiko, nors jokių teisės aktų nuorodų į jas nėra. Manytume, kad esamą padėtį būtų tikslinga pakoreguoti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935 straipsnio 3 dalyje įrašant papildomai, jog atsiskaitymus akredityvais reglamentuoja tarptautinės taisyklės. Siūlytume šią dalį pakeisti taip: „*Atsiskaitymus akredityvais reglamentuoja įstatymai ir tarptautinės bankų veiklos taisyklės*“.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935 straipsnis numato, kad: „Atsiskaitant akredityvais, bankas, atidaręs akredityvą ir veikiantis mokėtojo prašymu bei nurodymu arba savo vardu (bankas emitentas), įsipareigoja sumokėti pinigų lėšų gavėjui arba akceptuoti, arba apmokėti įsakomąjį vekselį, išrašytą lėšų gavėjo, arba įgalioja kitą banką (vykdantįjį banką) sumokėti pinigų lėšų gavėjui, arba akceptuoti ir suėjus mokėjimo terminui apmokėti įsakomąjį vekselį, arba įgalioja kitą banką pirkti dokumentus (negocijuoti), jeigu pateikti dokumentai atitinka akredityvo sąlygas“ [5].

Atsiskaitant akredityvu pagrindiniai dalyviai yra mokėtojas, lėšų gavėjas ir bankas emitentas – mokėtoją aptarnaujantis bankas. Kaip matome iš anksčiau minėto straipsnio dispozicijos, gali dalyvauti ir ketvirtas dalyvis – vykdantysis bankas, kuris atlieka tarpininko, tarp banko emitento ir lėšų gavėjo, vaidmenį. Būtinybę pasitelkti banką tarpininką lemia tai, kad dažniausiai pagrindinės sutarties kontrahentus aptarnauja skirtingi bankai, todėl akredityvą tikslingiausia atidaryti lėšų gavėjo buvimo vietoje esančiame banke. Toks bankas ir tampa vykdantysis, nes būtent jame ir mokama pagal akredityvą.

Kontrahentai atsiskaitymus akredityvu naudoja labai įvairiose sutartyse, tokiose kaip tiekimo, rangos, paslaugų teikimo ir kitose.

Atsiskaitymų akredityvu dalyvių tarpusavio santykiai yra keturių pakopų:

1. mokėtojo pavedimas bankui emitentui atidaryti akredityvą numatytomis sąlygomis;
2. banko emitento įgaliojimų perdavimas vykdančiajam bankui (lėšų gavėjo bankui);
3. pardavėjo pateikimas akredityvo sąlygose numatytų dokumentų, kurie liudija apie prekės pristatymą, paslaugos suteikimą arba darbų atlikimą;
4. vykdančiojo banko mokėjimo atlikimas priimančiam lėšų gavėjo pateiktus dokumentus.

Atsiskaitymo akredityvu ypatumas yra banko dalyvavimas, nes bankas emitentas, atidarydamas pirkėjo prašymu akredityvą, iš karto tampa atsakingu asmeniu lėšų gavėjo atžvilgiu. Akredityvo atidarymas sukuria santykius tarp banko emitento ir lėšų gavėjo – tai pastarajam suteikia neabejotiną pranašumą. Pardavėjui netenka rūpintis dėl pirkėjo nemo-kumo žinant, kad jam bankrutavus atsakingas bus bankas emitentas, jeigu pardavėjas pristatys visus dokumentus, atitinkančius akredityvo sąlygas. Kitaip sakant, atsiskaitymo akredityvu esmė yra ta, kad pardavėjui vietoj pirkėjo atlikti mokėjimą įsipareigoja bankas.

Pardavėjui šios atsiskaitymo priemonės pranašumas pasireiškia tuo, kad mokėjimas atliekamas jo buvimo vietoje, o tai mokėjimo momentą priartina prie prekių pristatymo momento ir užtikrina lėšų gavėjo pinigų apyvartą. Kita vertus, akredityvo atidarymo termino praleidimas suteikia pardavėjui teisę užlaikyti prekių pristatymą.

Pirkėjo padėtis pasirinkus akredityvą kaip atsiskaitymo priemonę taip pat neprastesnė jau vien dėl to, kad šis gali būti tikras, jog už pristatytas prekes bus sumokėta tik tuo atveju, jei pardavėjas į banką pristatys visus akredityve nurodytus bei jo sąlygas atitinkančius dokumentus. Be to, pirkėjui suteikiama teisė numatyti akredityve nuostatą dėl įgaliotų asmenų akcepto, o tai leistų griežčiau kontroliuoti prekių pristatymo sąlygas, jų kokybę.

Šiuo metu galiojantys įstatymai gerokai išplečia atsiskaitymo akredityvu galimybes. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normos numato skirtingas akredityvo rūšis (atšaukiamas ir neatšaukiamas, patvirtintas ir nepatvirtintas) bei suteikia kontrahentams galimybę savo nuožiūra pasirinkti tą akredityvo rūšį, kuri jiems atrodo priimtinausia. Teigiamas mo-

mentas yra tas, kad pirmą kartą Civilinio kodekso normos numato vekselio panaudojimą atsiskaitant akredityvu taip praplėsdamos jo naudojimo galimybes ir populiarina šią atsiskaitymo priemonę potencialių naudotojų akyse.

Tuo pačiu tikslu siekdamas pagerinti Lietuvos įmonių atsiskaitymus ir finansinę būklę Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Lietuvos banko valdyba 1993 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 82 rekomendavo „LR ūkio subjektams eksportuoti prekes į kitas buvusios rublio zonos valstybes tik po to, kai bus gautas akredityvas arba iš anksto už šias prekes apmokėta“ [6].

Toliau straipsnyje aptarsime pagrindinius atsiskaitymo akredityvu teisinius ypatumus – akredityvo savarankiškumo (nepriklausomumo) principą, išskirtinai dokumentinį akredityvo pobūdį, galimybę naudoti vekselį atsikaitant akredityvu, taip pat nurodysime akredityvo ir banko garantijos panašumus ir skirtumus.

Akredityvas – savarankiška prievolė, nepriklausanti nuo pagrindinės sutarties

Vienas iš pagrindinių akredityvo ypatumų yra tas, kad banko emitento įsipareigojimas lėšų gavėjui, nors ir kyla iš pagrindinės sutarties, yra savarankiškas. Bankas emitentas neprivalo gilintis į pagrindinę sutartį, sudarytą tarp mokėtojo ir lėšų gavėjo, bei tikrinti jos sąlygų. Ginčai, kylantys tarp pagrindinę sutartį vykdančių pirkėjo ir pardavėjo, dažniausiai susiję su tuo, jog prekės (paslaugos) neatitinka sutarties reikalavimų, sprendžiami bankui nedalyvaujant.

Šis principas pirmiausia pasireiškė tarptautinėje bankų praktikoje.

Akredityvo savarankiškumo nuo pagrindinės sutarties principas Lietuvos įstatymuose, reguliuojančiuose atsiskaitymo santykius, tiksliai nesuformuluotas. Yra autorių, teigiančių, kad išvadą dėl tokio akredityvo ypatumo galima rasti normoje, kurioje sakoma, kad „visus reikalavimus beneficiarui, išskyrus tuos, kurie kyla dėl banko kaltės, sutarties šalys nagrinėja bankui nedalyvaujant“ [7, p. 78]. Tačiau, mūsų nuomone, darant tokią išvadą yra paskubėta. Pirmiausia banko dalyvavimas yra nenumatytas tik tais atvejais, kai mokėtojas pateikia reikalavimus beneficiarui. Tačiau, galima situacija, kai, atvirkščiai, beneficiaras reiškia pretenzijas mokėtojui. Analizuodami nurodytos normos turinį matome, kad šiuo atveju bankas privalo dalyvauti ginče, kilusiame tarp šalių, taigi apie jokią akredityvo, kaip savarankiško susitarimo pobūdį, kalbėti neverta. Nurodyta norma turi išimtį – bankas privalo dalyvauti ginče, jeigu įrodoma jo kaltė. Kyla klausimas: kokia yra banko kaltė? Atsakymas į jį yra nevienareikšmis.

Ši problema sukelia tarp atsiskaitymo santykių dalyvių įvairių ginčų, kuriuos teisę taikančios institucijos sprendžia ne visada teisingai.

Praktikoje žinomas atvejis, kai firma, lėšų gavėja atsiskaitant akredityvu kreipėsi į banką emitentą (kuris tuo pat metu buvo ir vykdančysis bankas) su ieškiniu išmokėti akredityve numatytą sumą. Lėšų gavėjas nurodė, kad bankas, pažeisdamas sutarties tarp mokėtojo ir lėšų gavėjo sąlygas, atidarė akredityvą trumpesniai negu sutartyje numatyta terminui. Lėšų gavėjas reikalavo sumokėti pinigus iki termino, numatyto pagrindinėje sutartyje, tačiau bankas atsisakė tai padaryti, nes akredityvas jau buvo uždarytas. Teismas ieškinį patenkino nurodydamas, kad bankas emitentas, atidarydamas akredityvą, turėjo patikrinti, ar sutampa akredityvo veikimo terminai prašyme atidaryti akredityvą ir pagrindinėje sutartyje, kurią sudarė mokėtojas ir lėšų gavėjas, nes ši sutartis yra pateikiama bankui atidarant akredityvą.

Aukštesnės instancijos teismas šį sprendimą pakeitė ir ieškinį atmetė remdamasis tuo, kad bankas, atlikdamas atsiskaitymą akredityvu privalėjo laikytis tik akredityve numatytų sąlygų ir kad jam nebūtina gilintis į kontrahentų sudarytą pagrindinę sutartį [8].

Bankas nėra įsipareigojęs tikrinti akredityvo atitikties pagrindinės sutarties nuostatoms sąlygų. Jeigu savo prašyme atidaryti akredityvą mokėtojas nurodo kitokį akredityvo veikimo terminą nei nurodyta pagrindinėje sutartyje, ši aplinkybė nesuteikia bankui pagrindo atsisakyti priimti prašymą atidaryti akredityvą, jeigu jis yra tinkamai užpildytas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935 straipsnio 1 dalyje sakoma, kad bankas veikia mokėtojo, o ne lėšų gavėjo prašymu bei nurodymu, taigi šių nurodymų nesilaikymas, t. y. banko akredityvo

veikimo termino pakeitimas, gali būti vertinamas kaip banko nesilaikymas įsipareigojimų banko sąskaitos sutartyje mokėtojo atžvilgiu.

Kaip matome iš pateikto pavyzdžio, tas faktas, jog Lietuvos įstatymuose nėra įtvirtintas akredityvo, kaip savarankiško sandorio, principas, akredityvo santykių dalyviams gali sukelti neigiamas teises pasekmes. Mūsų nuomone, būtų tikslinga norminiuose aktuose įtvirtinti akredityvo santykių savarankiškumo ir nepriklausomumo nuo pagrindinio sandorio principą tam, kad teisę taikančioms institucijoms nekiltų problemų nagrinėjant atsiskaitymo akredityvais pagrindu susidarantčius santykius.

Akredityvo savarankiškumo principas pirmiausia turi didelę praktinę reikšmę bankams. Šio principo nebuvimas paverčia juos dalyviais ar netgi sutartinių santykių tarp beneficiaro ir mokėtojo arbitrais, kurie turėtų teisę kontroliuoti tinkamą kontrahentų prievolių vykdymą. Tačiau tokio pobūdžio veikos Lietuvos įstatymai bankams taip pat nepriskiria.

Dokumentinis akredityvo pobūdis

Dokumentinis akredityvo pobūdis yra dar viena ypatybė, išskirianti šią atsiskaitymo priemonę iš kitų. Ši savybė pasireiškia tuo, kad bankas, atlikdamas akredityvo pavedimą, atlieka veiksmus išimtinai tik su dokumentais. Ne atsitiktinai tarptautinėje bankų sistemoje vartojama sąvoka „dokumentinis akredityvas“¹, reiškianti, kad lėšos sumokamos, jeigu beneficiaras pateikia konkrečius dokumentus. Literatūroje galima rasti terminą „švarus akredityvas“ [9, p. 8]. Atsiskaitant šios rūšies akredityvu mokėjimas atliekamas tik pateikus mokėjimo nurodymą arba vekselį, daugiau jokių kitų dokumentų nereikalaujama.

Bankas, priimdamas sprendimus, remiasi tik dokumentais, o ne tuo, kas iš tikrųjų vyksta su prekėmis. UCP 4 straipsnis tai apibrėžia taip: „Vykdant atsiskaitymą dokumentiniais akredityvais visos pusės remiasi dokumentais, o ne prekėmis, paslaugomis ar kitokiais veiksmais, kuriais vadovaujantis yra išrašytas dokumentas“.

Vadinasi, jeigu specifinės detalės nėra nurodytos akredityve, tai bet kokie ginčai, kurie kyla tarp pirkėjo ir pardavėjo dėl prekių kokybės, kiekio, svorio, spalvos ar kokių nors detalių, sprendžiami atskirai, nenagrinėjant susitarimo dėl akredityvo. Taigi jeigu pirkėjas, užsakęs aukso luitus, gauna akmenis, o dokumentai rodo, kad jam buvo pateikti aukso luitai, tai šią problemą gali išspręsti tik teismas. Tai susiję ir su tomis situacijomis, kai prekės nepateikiamos. Matome, kad pirkėjas bet kuriuo atveju turėtų bent šį tą žinoti apie pardavėją arba pasistengti gauti informaciją prieš sudarydamas sandorį su juo. Šitokia informacija padėtų išvengti nemalonumų. Dauguma bankų turi agentūras, kurios teikia informaciją apie firmų padėtį.

Atsiskaitant dokumentiniu akredityvu būtina, kad visos akredityvo sąlygos būtų tikslios ir nedviprasmiškos. Pirkėjas ir pardavėjas turi vartoti aiškius terminus, kad jų negalėtų kaip nors interpretuoti akredityvą išleidęs arba pranešantis bankas ir kad akredityvo gavėjas neabejotų dėl kokių nors akredityvo sąlygų.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai vykdančiajam bankui pateikiami dokumentai, visiškai atitinkantys akredityvo sąlygose keliamus reikalavimus, ir bankas išmoka lėšas. Tačiau vėliau paaiškėja, kad faktiškai prekė nebuvo pristatyta. Mokėtojas pateikia ieškinį bankui emitentui ir vykdančiajam bankui reikalaujamas sumokėti pinigų sumą, kuri be pagrindo buvo sumokėta lėšų gavėjui. Tokie bankui keliami reikalavimai yra nepagrįsti.

Banko pareiga, remiantis galiojančiomis teisės normomis, patikrinti lėšų gavėjo nustatytu terminu pateiktus dokumentus ir jeigu jie atitinka akredityvo sąlygose keliamus reikalavimus sumokėti lėšas. Banko pareiga – patikrinti dokumentus, o ne prekę. Ši nuostata įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.939 straipsnio 1 dalyje, teigiančioje, kad pagrindas atsisakyti priimti dokumentus yra jų neatitiktis akredityvo sąlygoms.

Vekselio naudojimas atsiskaitant akredityvu

¹ Tarptautinėje bankų praktikoje vartojami šie anglų kalbos terminai: *letter of credit*, *documentary credit*.

Iš atsiskaitymo akredityvu ypatumų būtina išskirti vieną, įtvirtintą galiojančiame įstatyme, t. y. sumokėti pinigus lėšų gavėjui akceptuojant ir apmokant įsakomąjį vekselį (LR CK 6.935 str. 1 d.), jeigu tai nurodo akredityvo sąlygos. Vekselio naudojimą atsiskaitant akredityvu pirmiausia reglamentuoja Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas, priimtas 1999 m. kovo 16 d. [10].

Įsakomojo vekselio naudojimas atsiskaitant akredityvu reiškia, kad lėšų gavėjas vykdančiajam bankui kartu su akredityve nurodytais dokumentais privalo pateikti ir įsakomąjį vekselį. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935 straipsnio 1 dalies nuostatomis galima daryti išvadą, kad atsižvelgiant į akredityve nurodytas sąlygas akredityvas gali būti apmokamas dviem būdais:

1. apmokant įsakomąjį vekselį;
2. akceptuojant įsakomąjį vekselį.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nepaaiškina šių sąvokų bei būdų, o tai gali sukelti didelių problemų, susijusių su jų aiškinimu. Pabandysime paaiškinti šias nuostatas remdamiesi tarptautinės bankų praktikos tradicijomis [11].

Akredityvo įvykdymas akceptuojant ir apmokant vekselį (*sight draft*) numato, jog pardavėjo pateiktas vykdančiajam bankui vekselis turi būti nedelsiant apmokomas, jei kartu yra pateikti ir visi akredityvo sąlygose nurodyti ir tinkamai įforminti dokumentai. Mūsų nuomone, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse vartoti terminus „akceptuoti“ ir „apmokėti“ ne visiškai korektiška, t. y. vekseliu gali būti atsiskaitoma ne tik jį akceptuojant arba apmokant, bet ir jį įskaitant. Manytume, kad nuostatą, įtvirtintą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935 straipsnio 1 dalyje dėl vekselio naudojimo atsiskaitant akredityvu, reikėtų suformuluoti taip: „...arba atlikti mokėjimą lėšų gavėjui pateikus įsakomąjį vekselį...“. Tokia formuluotė labiau atitiktų vekselinių teisnių santykių prigimtį ir jų sampratą, naudojamą tarptautinėje bankinėje praktikoje.

Akredityvo apmokėjimo lėšų gavėjui pateikus įsakomąjį vekselį didžiausias pranašumas yra tas, kad pinigai sumokami iš karto pateikus reikiamus dokumentus (įskaitant laiką, kurio reikia bankui patikrinti, ar dokumentai atitinka akredityvo sąlygas).

Vis dėlto, atsiskaitymams akredityvu naudojant vekselį gali iškilti ir tam tikrų sunkumų lėšų gavėjui. Pardavėjas, pateikęs vekselį paskutinę akredityvo veikimo dieną, rizikuoja, kad jam gali būti atsisakyta sumokėti pagal šį vekselį pinigus. Atsisakymo priežastis gali būti ta, kad pateikti dokumentai užpildyti netinkamai (pvz., trūksta kieno nors parašo), dėl to pardavėjas netenka galimybės dokumentus papildyti.

Akredityvas, numatantis įsakomojo vekselio akceptą atsiskaitant su užsienio partneriais vadinamas „*rambursiniu akredityvu*“ [12, p. 47; 13, p. 91; 14, p. 117]. Šiuo atveju pardavėjas pateikia akredityvo sąlygas atitinkančius dokumentus, o vykdančysis bankas akceptuoja vekselį prisiimdamas atsakomybę po tam tikro laikotarpio sumokėti vekselyje numatytą sumą. Mokėjimo pateikus vekselį terminą šalys paprastai nustato po tam tikro laiko jį pateikus apmokėjimui. Pasaulinėje bankų praktikoje šis terminas yra nuo 60 iki 180 dienų po vekselio akceptavimo.

Akcepto reikšmė yra ta, kad jeigu vykdančysis bankas akceptuoja vekselį, tai jis tampa tiesiogiai ir besąlygiškai įsipareigojęs lėšų gavėjui suėjus nustatytam terminui sumokėti pinigus. Vekselio davėjui (principlui), išdavusiam pardavėjui vekselį, kyla antrinė (subsidiarinė) atsakomybė dėl vekselio apmokėjimo. Vadinasi, jeigu bankas atsisako apmokėti vekselį, pavyzdžiui, dėl savo nemokumo, pardavėjas turi teisę reikalauti, kad vekselį apmokėtų pirkėjas.

Akceptuotas vekselis pardavėjo pageidavimu gali būti perduotas (parduotas) bankui dar nesuėjus mokėjimo terminui. Tačiau šiuo atveju pardavėjas gauna vekselyje nurodytą sumą atskaičius procentus už prieš laiką atliktą mokėjimą pagal vekselį.

Atsiskaityti akredityvu akceptuojant įsakomąjį vekselį naudingiausia yra principlui, nes jis turi galimybę prieš vekselio apmokėjimo terminą realizuoti iš beneficiaro gautas prekes, apmokėti vekselį ir kartu išvengti poreikio imti kreditą. Šiuo būdu atsiskaityti naudinga ir beneficiarui, kuriam banko, ypač visuotinai pripažinto, įsakomojo vekselio akceptavimas yra

mokėjimo nurodytu laiku garantas. Be to, akceptuotas vekselis suteikia lėšų gavėjui galimybę prireikus parduoti vekselį iki sueinant apmokėjimo terminui.

Mokėjimo būdas priklauso nuo kontrahentų susitarimo ir mokėtojo kreditinių galimybių, nes atidarydamas akredityvą, kuriame bus naudojamas vekselis, bankas emitentas turi būti tikras, kad su vekselio apmokėjimu susijusias išlaidas bei priskaičiuotus už operaciją procentus bus galima išieškoti iš kliento, akredityvo mokėtojo.

Įsakomojo vekselio naudojimas atsiskaitant akredityvu gana dažnas reiškinys atliekant tarptautinius atsiskaitymus. Tačiau, manytume, kad didžiausia kliūtis plačiai naudoti šią atsiskaitymų rūšį yra ta, jog nėra norminės bazės, reglamentuojančios tokio pobūdžio atsiskaitymus.

Akredityvas ir banko garantija

Minėjome, kad vienas didžiausių akredityvo pranašumų yra garantija, jog mokėjimas bus atliktas laiku. Dabar galėtume atlikti akredityvo ir banko garantijos lyginamąją analizę.

Kontrahentams atsiskaitymas akredityvu yra pats veiksmingiausias sandorio rizikos valdymo būdas [15, p. 92], nes iš esmės šis metodas yra analogiškas banko garantijai. Akredityvas skirtas tam, kad būtų sumokėti pinigai, kai lėšų gavėjas įvykdo įsipareigojimus, o banko garantija – kad būtų sumokėti pinigai, kai lėšų gavėjas neįvykdo savo įsipareigojimų.

Banko garantija – naujas, anksčiau Lietuvos įstatymuose nenumatytas, tačiau šiuo metu galiojančio Civilinio kodekso 6.93–6.97 straipsniuose jau įtvirtintas prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.93 straipsnis numato: „Banko garantija bankas ar kita kredito įstaiga (garantas) raštu įsipareigoja sumokėti banko kreditoriui nustatytą pinigų sumą pagal kreditoriaus reikalavimą“. Iš šio apibrėžimo matome, kad akredityvas ir banko garantija savo esme yra panašūs.

Garantas, kaip ir bankas emitentas atsiskaitant akredityvu, turi savarankišką, nepriklausomą nuo skolininko atsakomybę beneficiaro atžvilgiu. Nekelia abejonių ir dokumentinis banko garantijos pobūdis, o tai, kaip jau buvo minėta, yra viena iš akredityvo ypatybių. Garanto prievolės įvykdymas yra susijęs ne su skolininko prievolės neįvykdymo faktu, o su dokumentais, t. y. garanto įsipareigojimas sumokėti pinigines lėšas turi būti įvykdytas tik tada, kai beneficiaras raštu pateikia reikalavimą įvykdyti sutartį bei visus reikiamus dokumentus, kurie yra nurodyti garantijoje ir atitinka jos sąlygas (LR CK 6.93 str. 4 d.). Kaip ir akredityvas, banko garantija galioja atitinkamą laiko tarpą tol, kol sueina garantijoje nustatytas garantijos terminas (LR CK 6.96 str. 1 d. 2 p.), analogiškos normos reglamentuoja ir akredityvą, kuris, kaip numato Civilinio kodekso 6.941 straipsnio 1 punktas, yra uždaromas, kai pasibaigia jo terminas.

Nepaisant akredityvo ir banko garantijos panašumų dėti lygybės ženklo tarp šių dviejų sandorių negalima.

Banko garantija ir akredityvas atlieka skirtingas funkcijas. Banko garantijos paskirtis – atlikti užtikrinančią funkciją. Banko garantija garantas įsipareigoja sumokėti skolininko kreditoriui nustatytą pinigų sumą pagal kreditoriaus reikalavimą, kuriame turi būti nurodyta, kaip skolininkas pažeidė garantija užtikrintą pagrindinę prievolę. Tai reiškia, kad pagal banko garantiją pinigai yra sumokami tik įstatymo numatytais atvejais, būtent jeigu kreditorius raštiškai patvirtina, jog skolininkas pažeidė pagrindinę prievolę, kurios įvykdymui užtikrinti ir buvo suteikta garantija.

Skirtingai nuo garantijos, kai mokėjimas atliekamas dokumentais patvirtinus pagrindinio kontrakto įvykdymą arba netinkamą įvykdymą, lėšos pagal akredityvą yra sumokamos atvirkščiai – jeigu kontrahentai tinkamai įvykdė pagrindinę sutartį ir bankui pateikė visus akredityvo sąlygose numatytus dokumentus.

Atlikti mokėjimą pagal akredityvą gali bankas emitentas arba vykdantysis bankas, kuriam duoti šie nurodymai, t. y. prievolę sumokėti lėšas gali įvykdyti trečiasis asmuo. Garantas negali perkelti savo prievolės kitam asmeniui, pavyzdžiui, kitam bankui. Tokiam perkėlimui prieštarauja pati banko garantijos prigimtis, nes beneficiarui ne tas pats kas suteikia ga-

rantią. Ne atsitiktinai šiuo metu praktikoje ne mokėtojas (skolininkas), o beneficiaras renkasi garantą [13, p. 59].

Svarbiausias šių dviejų institutų skirtumas yra tas, kad akredityvas, kaip numatyta galiojančiame įstatyme, yra atsiskaitymo priemonė (kaip žinome, banko garantija nėra atsiskaitymo priemonė). Akredityvo, kaip ir kitų atsiskaitymo priemonių, paskirtis yra tinkamai perduoti pinigus iš skolininko kreditoriui. Taigi akredityvui, kaip atsiskaitymo priemonei, yra keliami tam tikri reikalavimai, susiję su atsiskaitymo dokumento, kuris turi atitikti nustatytus standartus ir kuriame turi būti visi reikalaujami rekvizitai, forma ir kita.

Apibendrinant galima pasakyti, kad akredityvas, būdamas savotiška mokėjimo garantija, turi daug bendrų bruožų su banko garantija. Tačiau anksčiau išvardyti argumentai rodo, kad nagrinėjami teisiniai reiškiniai yra skirtingi savo įsipareigojimo teisine prigimtimi, kuri neleidžia jų vienodai vertinti.

Išvados

1. Akredityvas dažniausiai yra naudojamas atsiskaitant su užsienio partneriais. Tai lemia faktą, jog pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis atsiskaitymus akredityvu, yra Tarptautinių prekybos rūmų 1993 m. išleistos „Unifikuotos taisyklės ir papročiai. Dokumentinis akredityvas“. Išanalizavę šio tarptautinio dokumento teisinį pobūdį matome, kad jis yra rekomendacinis, tačiau dėl jame sukauptos ir suderintos skirtingų valstybių praktikos jis taikomas daugelyje pasaulio valstybių, taip pat ir Lietuvoje. Mūsų valstybės komerciniai bankai taiko šias rekomendacines taisykles, nors jokių teisės aktų nuorodų į jas nėra. Manytume, kad esamą padėtį tikslinga būtų pakoreguoti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935 straipsnio 3 dalyje papildomai įrašant, jog atsiskaitymus akredityvais reglamentuoja tarptautinės taisyklės. Siūlytume šią dalį pakeisti taip: „*Atsiskaitymus akredityvais reglamentuoja įstatymai ir tarptautinės bankų veiklos taisyklės*“.

2. Atlikus išsamią atsiskaitymų akredityvais analizę galima teigti, kad vienas iš pagrindinių akredityvo ypatumų yra tas, jog banko emitento įsipareigojimas pagal akredityvą sumokėti lėšas beneficiarui yra savarankiškas pagrindinės sutarties atžvilgiu.

3. Nagrinėjant Lietuvos įstatymus reglamentuojančius atsiskaitymus akredityvais negalima nepastebėti, jog juose nėra įtvirtintas akredityvo, kaip savarankiško sandorio, principas, o tai akredityvo santykių dalyviams gali sukelti neigiamas teises pasekmes. Mūsų nuomone, norminiuose aktuose būtų tikslinga įtvirtinti akredityvo santykių savarankiškumo ir nepriklausomumo nuo pagrindinio sandorio principą tam, kad teisę taikančioms institucijoms nekiltų problemų nagrinėjant atsiskaitymų akredityvais pagrindu susidarančius santykius.

4. Tiriant akredityvo ypatumus kaip vieną reikšmingesnių reikėtų pabrėžti galimybę sumokėti pinigus lėšų gavėjui akceptuojant ir apmokant įsakomąjį vekselį (LR CK 6.935 str. 1 d.), jeigu tai nurodyta akredityvo sąlygose.

5. Straipsnio autorė, nagrinėdama atsiskaitymo akredityvu ypatumus, nurodo, jog Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse vartoti terminus „akceptuoti“ ir „apmokėti“ yra ne visiškai tikslu, t. y. atsiskaitymas vekseliu gali būti atliekamas ne tik jį akceptuojant arba apmokant, bet ir jį įskaitant. Manytume, kad nuostata, įtvirtintą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935 straipsnio 1 dalyje, dėl vekselio naudojimo atsiskaitant akredityvu reikėtų suformuluoti taip: „...*arba atlikti mokėjimą lėšų gavėjui pateikus įsakomąjį vekselį*...“. Tokia formuluotė labiau atitiktų vekselinių teisių santykių prigimtį ir jų sampratą, esančią tarptautinėje bankinėje praktikoje.

6. Nagrinėdami akredityvo ypatumus matome, kad akredityvas, kaip tam tikra mokėjimo garantija, turi daug bendrų bruožų su banko garantija. Tačiau straipsnyje išdėstyti faktai atskleidžia, kad aptariami teisiniai institutai skiriasi teisine įsipareigojimo prigimtimi, o tai atima galimybę juos tapatinti.

LITERATŪRA

1. **Kropas S., Katkus V.** Banko tarptautinės operacijos. – Vilnius: Bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998.
2. **International Chamber of Commerce.** Uniform customs and practice for documentary credits. – New York: ICC Publishing S.A., 1989.
3. **International Chamber of Commerce.** Uniform Customs and Practice for documentary credits. Publication No. 500. – Paris: ICC Publishing S.A., 1993.
4. **Deutsche Bank AG.** Documentary Credits. – Frankfurt: Duetsche Bank AG., 2000.
5. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas. – Vilnius, 2001.
6. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės ir Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 82 „Dėl priemonių Lietuvos Respublikos ūkio subjektų atsiskaitymams ir įmonių finansinei būklei gerinti“ // Valstybės žinios. 1993. Nr. 7–161.
7. **Ерпшева Н. Ю.** Внешэкономическая деятельность: международное частное право и российская законодательность. – Москва, 1997.
8. **Byla Citizens & People Nat'l Bank of Pensacola v. Futch, 650 So. 2d 1008 (Fla. Dist. App. 1994), reh'g denied (Fla. 1995).**
9. **Вацковский Ю.** Аккредитив: аспекты использования в международной торговле // Экономика и жизнь. Московский выпуск. – Москва, 1996. № 37.
10. **Lietuvos Respublikos** įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas. – Vilnius, 1999.
11. **Wunnicke B., Wunnicke D., Turner P. S.** Stand-by and commercial letters of credit. – New York, 1996.
12. **Sarna L.** Letters of Credit. – Toronto, 1984.
13. **Bertrams R. F.** Bank guarantees in International Trade. – Amsterdam. 1993.
14. **Березина Б.** Безналичные расчеты в экономике. Анализ практики. – Москва: Консалтбанкир, 1997.
15. **Clarke B. W.** Handbook of international Credit Management. – London: Gower, 1998.
16. **Rowe M.** Guarantees, standby letters of credit and other securities. – London, 1987.

Legal Singularities of Standby and Commercial Letters of Credit

Doctoral Candidate Dalia Vasarienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

Letter of credit is one of the widely usable payments in international trade, especially when partners do not know each other very well. Both for beneficiary and payer letter of credit is the safest, convenient payment on condition, that beneficiary will present papers named in conditions of letter of credit to his bank (issuing bank). Letter of credit guarantees to applicant, that beneficiary will get money as soon as he will present papers to advising bank.

In this article legal singularities of standby and commercial letters of credit are analyzed within the valid laws of the Republic of Lithuania, as well as international banking customs and practice. The author analyzes the most relevant legal singularities of standby and commercial letters of credit: the Independence Principle of the letter of credit, exclusive documentary character of the letter of credit, possibility to use bill of exchange reimbursing letter of credit and the similarities and differences between the letter of credit and bank guarantees. The author characterizes advantages and disadvantages of the letter of credit and recommends the ways to eliminate those disadvantages.

